

Kültepe Tabletlerinde Yerli Tarihleme Usûlleri

SALİH ÇEÇEN*
L. GÜRKAN GÖKÇEK*

Abstract

Assyrian merchants had used very advanced calendar and annual system in the Assyrian Trade Colony Period. Even Anatolian people had not yet showed developed efforts in writing. So, they used different marketing system which is appropiate to with the proper themselves. Thanks to using this system, we can learn and discuss the social and historical event during this time.

Bilindiği üzere, Kültepe tabletlerinde tarihleme sistemi büyük ölçüde Assur usûlüne dayanmaktadır. Haftaya veya yıllara isim vermek suretiyle yapılan bu tarihleme formülünde *hamuštum* beş günlük süreyi, *limum*¹ ise, bir yılı kapsamaktadır. Aylar ise, bilinen on iki ay ismi ile ifade edilmektedir.² Haftanın belirtilmediği bazı metinlerde de “*ayın başından itibaren*” veya “*ayın ortasından itibaren*” gibi ifadeler kullanılmaktadır.³ Her belgede böyle bir tarihleme bulunmamakla birlikte, senet niteliğinde olan belgelerin bir çoğunda bu sistemi görmek mümkündür. Assurluların kullanmış oldukları bu tarihleme usûlü, ilgili belgeleri kronolojik açıdan daha doğru bir yere yerleştirme imkanı vermektedir.

Kültepe tabletlerinde, tarihleme olarak kullanılan Assur’a ait resmileşmiş diyebileceğimiz bu tarihleme sistemi, Assurlu tüccarlar ve Anadolu halkları tarafından çok yoğun olarak kullanılmıştır. Bunun yanında yalnızca Anadolu’ya özgü olan değişik tarihleme usûlleri ile de karşılaşmaktayız. Bu tarz tarihleme usûllerini, genelde Assurlu tüccarlar Anadolu insanı ile yapmış olduğu belgelerde daha çok kullanmışlardır. Anadolu’yu ilgilendiren bu sistem bize, Anadolu’nun ekonomik, dinî ve sosyal hayatı hakkında kayda değer ip uçlarını sunmaktadır. Aynı zamanda dönemin Anadolu’sunda, ziraî hayat ve insanların tarımla ilgili uğraşları hakkında da bilgi vermektedir. Bunun yanında idareyi elinde bulunduran yöneticilerin mabetlere giriş ve çıkışı, tanrılara adanan bayramlar şeklinde kutlamaları ya da milli tanrılarına adanan kutlamaların ne zaman yapıldığı konularında bilgiler vermektedirler. Yerli halkın meslek teşkilatlarını mükemmel hale getirmelerini takiben, yani ikinci tabaka diye adlandırdığımız dönemden sonra yerli idarelerin ticareti yavaş yavaş kendi kontrolleri altında tutmaları ile yerliler arası hukukî belgelerde *ina qati* kral adı ve *rabi simmiltim* mührü ile yapılan resmi sayılabilecek tarihleme usûlünü de devreye sokmuşlardır.

Şimdi, Anadolu hakkında oldukça kayda değer bilgiler veren bu usûlleri, belirli başlıklar altında aşağıda sunmaya çalışacağız.

A. Zirai Tabirler ile Yapılan Tarihleme Usûlü⁴

Sayırsız borç mukavelesinde aşağıda örneklerini sunacağımız ziraî tabirler, belgelerde borcun ödenmesi ile ilgili bir vade gü-

nü olarak Assurlular tarafından kullanılmıştır. Bu gelenek, günümüz Anadolu’sunda yakın bir zamana kadar genelde kırsal bölgelerde kullanılmaya devam etmiştir.

- 1) ana şibit niggalim: “orak tutma zamanına kadar, orak zamanında”.⁵
- 2) ina gamar iršim: “ekim işinin bitiminde”
- 3) ana harpim: “hasat zamanına kadar”⁶
- 4) ana qitip kirānim: “bağ bozumuna kadar”⁷
- 5) uṭṭatum (hububat)’ın kalınlaşmasında (dolgunlaşmasında)
- 6) ana rēš daš’im: “ilkbaharda, yeşilliğin başına kadar”
- 7) ana buqlātim: “mayalanma zamanına kadar”
- 8) ana serdim panie-ma: “ilk zeytin mahsulüne kadar”

Bu tabirler sayesinde Anadolu insanının yaklaşık dört bin yıl önce hububat tarımı, bağcılık, bira üretimi ve zeytincilik gibi ziraî faaliyetlerde bulunduğunu görmekteyiz. Aynı faaliyetler günümüzde de devam etmektedir.

B. Tanrılar Adına Düzenlenen Bayram Günleri ile Yapılan Tarihleme Usûlü⁸

Anadolu halkı kendi milli tanrılarını yanında Mezopotamya kökenli bazı tanrılarını da millileştirerek, onlar adına yapılan dinî törenleri bir bayram günü olarak belgelerde kayıt altına almışlardır. Bu tarihleme işlemi genelde tanrı adından önce *ana/ina ša* formülü kullanılarak “*ilgili tanrı adına yapılan tören zamanında*” şeklinde tercüme edilmektedir. Bu tanrı adları alfabetik olarak aşağıda sıralanmıştır.

- 9) Anna
- 10) Bēlum
- 11) Harihari
- 12) Nipas
- 13) Parka⁹
- 14) Tuhtuhānum
- 15) Usumum
- 16) ^dUTU

C. Anadolu Krallarının Mabetlere Giriş ve Çıkış Tarihlerinin Kullanılması ile Yapılan Tarihleme¹⁰

Bu tür belgelerin sayısı oldukça azdır. Bu nedenle ilgili metinleri aşağıda tek tek değerlendirmeyi uygun bulmaktayız.

1) İlk belge Kt n/k 1716 numaralı olup, Bulina ve karısı Walawala’nın Assurlu tüccar Buzuzu ve Mannum-ki-Aš-šur’dan 25 shekel gümüş borç alışı ile ilgili borç mukavelesinde geçmektedir. Borç, Assur kralı Puzur-Aššur’un 3. ve kral Naram-Sin’in 20. idari yıllarından birine ait yılda verilmiştir. Ödeme ise, bir yıl sonra yani, Assur kralı Puzur-Aššur’un 4. yılına ait limum Silulu yılında veya başka bir ifadeyle kral Naram-Sin’in 21. yılına denk gelen Aššur-imitti limumluğu döneminde gerçekleşecektir. Bu belirtilen ödeme yılı Kaniš’te kral olan ama adını bilemediğimiz şahsın tanrı *Nipas*’ın mabedine tören amacıyla gelip, oradan ayrılması kaydedilerek, ödemenin bu tarihte gerçekleştirilmesi istenmektedir.

Her iki limum yılı da Koloni Dönemine ait 2. tabakanın son zamanlarına yaklaşıldığına işaret etmektedir.

2) İkinci belge, Anadolu’lu şahıslar olan Kali, Ašuat, Taršit ve Nikilit’in, Alū adlı Assurludan 139 shekel gümüş borç alması ile ilgili Kt j/k 9 numaralı mukaveledir. Bu belgede borcun veriliş yılı, yani bir limum ismi kayıtlı değildir. Ancak İmdilum ve Aninum adına kayıtlı hamuštumluk yani, hafta kaydedilmiştir. Bu hamuštum adları TMH I 13b numaralı belgede¹¹ de geçmekte olup, bu belgede bu hafta limum Tāb-Aššur zamanına yani, Assur kralı Šarrum-kēn (Sargon)’ın 36. idari yılına denk gelmektedir. İşte bu kralın 36. yılında Anadolu’da Kaniš’te kral olan şahsın tanrı *Anna*’nın mabedine giriş yapması tarihleme olarak kullanılmış ve borcun bu seramoni sırasında ödeneceği kaydedilmiştir.

3) Kt n/k 306 numaralı belgede yerli Habuala’nın Assurlu Aššur-imitti’den 20 shekel borcu belgelenmiştir. Faizin uygulanacağı hafta Assur geleneğine göre kaydedilmiştir. Bu hamuštum adı Ennam-Āhum’dur. Ancak, bu belgede yıl belli değildir. Bu hamuštum’un geçtiği Prag 587 ve 591 numaralı belgelerde¹² İdi-Abum’un limumluğu kayıtlıdır. Yani Assur kralı Sargon’un 38. idare yılına denk gelmektedir. TPAK 1, 79 b numaralı belgeye¹³ göre ise, bu hamuštum Buzutā’nın limumluğuna yani Sargon’dan sonra Assur’da kral olan 2. Puzur-Aššur’un 7. yönetim yılına denk gelmektedir. Faizin, kralın mabetteki kutsal *kaššum* odasına girişi ile başlayacağı belirtilmektedir.

4) Son belgemiz ise Kt 88/k 90 olup, yerli Tiwita, İspinuman ve Hašanšarnawa’nın Assurlu Puzur-İštar’dan 60 shekel borç almaları ile ilgili mukavele olup, borç hamuštum kayıtlı olarak verilmiştir. Fakat, burada yıl kaydedilmemiştir. Burada kayıtlı hamuštumlar Aššur-mālik ve Gabria Kt n/k 1817 numaralı belgede limum Ahmarši DUMU Malkum-İšar dönemine yani, Assur kralı Sargon’un 24. yılına denk gelmektedir. Ödemenin, yerli kralın mabetteki kutsal *tuzzinum* odasına girişinden itibaren başlayacağı belirtilmektedir.

Bütün bu belgelerde zikredilen yerli kralların, mabetleri ziyaret takvimi *Koloni Dönemi*’nin 2. tabaka sonlarına doğru yoğun olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu tarihlemeler Sargon’un 24. yılından itibaren 2. Puzur-Aššur ve Naram-Sin dönemlerine denk gelmektedir.

Kralların dinî bayramlarda en büyük din görevlisi unvanı ile mabetleri ziyaret etmesi, bu mabed hangi tanrıya ait ise, onun adına yapılan dinî törenin başlaması anlamına gelmektedir. Bu olay dönemin Assurlu ve yerli halkları arasında çok

iyi bilinen bir tarih olup, bundan dolayı belgelerde bir vade olarak kayda geçirilmiştir.

D. İna Qati Kral Adı, Rabi Simmiltim; Mühürlü Tarihleme Usûlü

Bu tür belgeler, yerliler arası satış ve cezalandırmaların yer aldığı hukukî belgelerde kullanılmaya başlamıştır. Adı geçen belgeler, V. Donbaz tarafından X. T.T.K.de “Kültepe 1-b Katı Tabletlerine Genel Bakış” adlı makalede detaylı bir şekilde işlenmiştir. Bu formül ile artık krallar isimleri ile zikredilmekte olup, yanlarında yerine geçecek veliaht adayı da *rabi simmiltim* unvanı ile kaydedilmektedir. Bunların Kaniš’teki sırası Donbaz tarafından, İnar, Waršama, Harpatiwa, Pithana, Anitta ve Zuzu şeklinde verilmektedir.

Kaniš kralları ile ilgili en son çalışmayı ise, Forlanini yapmıştır. 2. Hititoloji Kongresi’nde sunmuş olduğu “Kings of Kaniš” adlı çalışmasında, *iqqati* formülünden hareket ederek hemen hemen aynı sıralamayı ortaya koymuştur.

Bu konuyla ilgili olarak aşağıdaki çarpıcı örneği verebiliriz. Burada Eski Hitit Döneminden iyi bilinen kral Anitta ve babası Pithana’nın bu formül ile belge düzenledikleri görülecektir. Pithana *rubā’um* (kral) olarak kayıtlı iken, oğlu Anitta *rabi simmiltim* (veliaht) olarak geçmekte olup, Pithana’dan sonra Kaniš şehrinde oğlu Anitta’nın krallığı devralacağı anlaşılmaktadır.¹⁴

Anadolu yerlilerine ait bu tarihleme usûlleri, Assur tarihleme usûlü yanında paralel olarak kullanımını sürdürme gelmiş, ancak kendi aralarındaki hukuki belgeler 1-b katı döneminde artık kendi kralları tarafından imzalanan, yani mühürlenmiş belgeler durumuna gelmiştir. Bu noktada, yerel yönetimin siyasi ve ekonomik ağırlığının artık iyice hissedilmeye başladığı anlamı da çıkarılabilir. Diğer taraftan Assurlu tüccarların, yavaş yavaş ticarî hizmetlerini kaybetmeye başladığı da söylenebilir.

E. Anadolu’daki Sosyal ve Siyasi Olayların Tarihlendirilmede Kullanılması Usûlü¹⁵

Belgelerde görülen bir diğer tarihleme usûlü ise, salgın hastalık, isyan ve savaş gibi sosyal veya siyasi olayların tarihleme olarak kullanılmasıdır. Bir başka ifadeyle yılların, önemli olaylarla isimlendirilmesidir. Assur ve Babil çivi yazılı kaynakların genelinde kullanılan bu usûl,¹⁶ gerek Mezopotamya gerekse Anadolu’da o dönemin sosyal ve siyasi tarihine ilişkin ilginç bilgiler vermesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Assurlu tüccarlar ticaretlerini etkilemedikleri sürece Anadolu’daki sosyal hayat, siyasi durum ve tarihî olaylarla ilgili genelde belgelerinde pek bilgi vermemişlerdir. Ne zamanki bu olaylar ticaretlerine sekte vurmuş, o zaman hem kendileri için hem de Anadolu için önem arz eden ilgili olayları kayda geçirmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu mecburiyet, dönemin Anadolu’sundaki tarihî ve sosyal olaylar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Kayda geçirilmiş olan bu tür tarihlendirme kayıtlarına sayıları az olmasına rağmen örnekler sunmaya çalışacağız.

1) **Labarša’nın Krallığı Ele Geçirmesinden İtibaren:** Hayli kırık olan ICK 1, 178 numaralı belgenin¹⁷ X+5. satırla-

rında “*inūmi Labarša rubāūtam işbutini kapsam ilqū*” (Labar-ša’nın krallığı el geçirmesinden itibaren parayı (borç olarak) aldılar) şeklinde geçen ifadeden, Labarša’nın II. tabakaya tarihlenen bir devrede Kaniş’te kral olduğu anlaşılmaktadır. Labarša’nın belki de askerî manevralarla Kaniş yönetimini ele geçirmesi, dönemin toplumu için önemli bir hadise olarak görülmüş ve tüccarlar, bu hadiseyi belgelerinde milat olarak belirlemişlerdir.

2) Kaniş Savaşından İtibaren: Masraf ve borçlu olan şahıslarla ilgili malzemenin liste halinde sunulduğu Kt n/k 1429 numaralı belge, Anadolu’nun tarihî ve siyasî yapısı hakkında çok önemli mesajlar verir niteliktedir. Metnin 14-15. satırlarında geçen “*nukurātım ša Kaniš 1 mana. TA šibtam ušāb*” (Borçlu, Kaniş savaşından itibaren birer mana faizi ilave edecek) bir ifade, bu zamanda Anadolu’da veya en azından Kaniş şehrinde bir savaş olduğunu açıkça göstermektedir. Kaniş şehrinde meydana gelen bu savaş, Assurlu tüccarları doğrudan etkilemiş ve bu hadiseyi belgelerinde tarihleme olarak kullanmışlardır. Belgede kaydı bulunan limum adları, bu olayın II. tabakada gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. II. tabaka belgelerinde ise, şimdiye kadar yalnızca yerli Kaniş kralı olarak Labarša’nın adı geçmesi, bu savaşın yukarıda bahsi olunan Labarša’nın idareyi ele alması ile ilgili olabileceğini göstermektedir. Ancak, bu durumu ispatlayacak henüz bir başka belge mevcut değildir.

3) Puruṣhattum’daki Salgın Hastalıktan İtibaren: Assurlu tüccarların tarihleme olarak kullandığı bir diğer olay ise, Puruṣhattum şehrinde görülen salgın hastalıktır. Kaniş kârımu kararını belgeleyen Kt n/k 1339 numaralı metnin 10-14. satırlarında “*īštu mutāni ša Puruṣhattim 4 GÍN. TA AN.NA ½ mana. TA TUG^{HLA} itaṭlam itādinu*” (Puruṣhattum’daki salgın hastalıktan itibaren, kalayı dörder şeqel üzerinden, kumaşları yarımşar mina’dan peşinat olarak veriyorlar) şeklinde geçen ifadeden, Assurlu tüccarların ve yerli halkın bu menfi hadiseden çok etkilendikleri ve bu olayı yine milat olarak kullandıkları görülmektedir. Diğer taraftan Puruṣhattum’da görülen bu hastalığın büyük bir ihtimalle Anadolu’nun diğer şehirlerine de yayılmış olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, salgın hastalığın belirtildiği başka metinler ile de karşılaşmaktayız. Pilah-İstar arşivine ait Kt 88/k 507b numaralı belgede, Pilah-İstar’ın babasının bu hastalığa yakalandığı ve bu olaydan on sene sonra öldüğü ifade edilmektedir. Son yapılan çalışmalarda ise, Pilah-İstar’ın babasının Wahšušana şehrinde faaliyetlerini sürdürmüş itibarlı bir tüccar olduğu ve bu hastalığın, kırk yıl hüküm süren Sargon’un otuzuncu idari yılında meydana gelmiş olabileceği düşünülmektedir.¹⁸ Salgın hastalıkla ilgili bir diğer belge olan Kt 90/k 174’de ise, mektubun yazarı Assur’da böyle bir hastalık olduğunu duymuş ve ailesinin durumu hakkında kendisinin haberdar edilmesini istemiştir.¹⁹ Ancak, mevcut belgelerden bu salgının hem Assur şehrinde hem de Anadolu’da görüldüğü anlaşılmaktadır.

4) Luhuzatia Kralı Azu Öldüğü Zaman: Anadolu’lu bir tacir olan Ašet’e ait Kt n/k 76 numaralı senet niteliğindeki

metin²⁰ yine tarihî bir olayı zikretmesi açısından oldukça kayda değer bir belgedir. Ašet’in, Anadolu’lu şahıslara borç olarak vermiş olduğu 45 şeqel gümüş üzerine hazırlanan belgede, borcun verildiği tarih, “*inūmi Azu rubāum ša Luhuzatia mitu KÛ.BABBAR ilqeu*” (Luhuzatia kralı Azu öldüğü zaman gümüşü aldılar) şeklinde bir ifade ile belirtilmiştir. Dolayısıyla burada kullanılan özel tarihleme notundan Luhuzatia şehrinin Azu isminde bir kralı olduğunu öğrenmekteyiz. Belge, tamamen ticarî bir antlaşmadan ibaret olduğundan bu kralın nasıl ve ne şekilde öldüğü hususunda bir bilgi elde etmek mümkün değildir. Ancak, Azu’nun dönemine damgasını vuran ve herkesçe tanınan bir kral olduğu, aynı zamanda ölümünün büyük bir yankı bıraktığı ortadadır.

Görüleceği üzere tabletlerde geçen Anadolu’ya özgü bu tarihleme sistemi, Kültepe tabletlerinin iktisadî yönde alışlagelmiş bilgilerinden farklı olarak, Anadolu halklarının o dönemdeki gerek sosyo-ekonomik yaşantısı gerekse siyasî olayları hakkında eşsiz bilgiler sunmaktadır. Her şeyden önce, bu dönemde yaşayan Anadolu insanının başlıca geçim kaynağının, diğer eski Ön Asya toplumlarında olduğu gibi ziraî ve diğer tarımsal faaliyetlerden oluştuğu açıktır. Bunun yanında bağcılık ve zeytincilik gibi ziraî ürünlerin elde edilmesi, Anadolu ikliminin o dönemde de bu tür faaliyetler için uygun olduğunu ve bu yönüyle de sahip olduğu çeşitlilikler ile komşu bölgelere nazaran çok daha zengin olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan özel günlerde yapılan dinî törenler ve bu törenlerde kralların mabetleri ve buradaki bazı kutsal mekanları ziyaret etmeleri, o dönemdeki Anadolu toplumunun dinî yaşantısı hakkında bir kesit sunmaktadır. Halkın temsilcisi olan kralın bu tür faaliyetleri, Anadolu insanının dindar bir hüviyete sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu tanımlama her ne kadar tipik eski ziraat toplumların tümünde görülse de, tapınaklar içerisinde bu tür ayrı kutsal mekanların varlığı ve buraların kral tarafından ziyaretlerinin milat olarak kullanılması, tanrı ile toplum arasındaki manevî atmosferin oldukça güçlü bağlarla kurulduğunu göstermesi açısından ilginçtir. Tapınaklar içerisinde bu tür mekanların yapılmasının nedeni ise, tanrıya mümkün olduğu kadar yaklaşılması ile ilgili olmalıdır. Tarihî ve sosyal olayların tarihleme olarak kullanılması ile, Assurlu tüccarların Anadolu-Mezopotamya arasındaki ticari sirkilasyonu sırasında toplu ölümlere yol açan salgın hastalığın her iki coğrafyada da meydana geldiği, bu sebeple kervanların mal getirip götürme faaliyetlerinin azaldığı, bundan dolayı arz talebin arttığı ve ticari malların fiyatlarının hem yükseldiği hem de peşin olarak satışının yapıldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Anadolu’daki yerel yönetimlerin iktidar değiştirmeleri ya da krallarının ölümleri Anadolu halkı üzerinde çok etkili olmuş, bunlarla ticari belge düzenlemek isteyen Assurlu tüccarlar da haliyle etkilenmişler ve hukuki belgelerinde bu tür olayları tarihleme olarak kullanma ihtiyacı duymuşlardır. Anlaşıyor ki, yukarıda bahsi olunan sosyal olaylar piyasayı doğrudan etkilemekte ve yansımaları belgelerde görülmektedir.

Dipnotlar

- * Prof. Dr. Salih Çeçen, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sümeroloji Anabilim Dalı, 06100, Sıhhiye, Ankara. cecen@humanity.ankara.edu.tr
- * Araş. Gör. Dr. L. Gürkan Gökçek, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Beşevler, Ankara.
- 1 Son yapılan çalışmalardan, Assur Ticaret Kolonileri Dönemi’nin yaklaşık 250 yıllık bir süreyi kapsadığı anlaşılmaktadır, Veenhof 2003.
- 2 Lewy 1939, 35 vd.
- 3 Bayram 1998, 130 vd.
- 4 Bayram 1990, 453 vd.
- 5 Yeni olarak Kt 92/k 318, 8’de de görülmektedir.
- 6 Yeni olarak Kt 88/k 1009, 10’da geçmektedir.
- 7 Yeni olarak Kt 88/k 709, 12-13’de karşılaşmaktayız.
- 8 Hirsch 1961, 27 vd.; Matouš 1965, 175 vd.; Bayram 1990, 456 vd.

Kaynakça

- Bayram, S. 1990. “Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Vâde İfadesi ve Çıkan Neticeler.” *10. Türk Tarih Kongresi*: 453-62.
- Bayram, S. 1998. “Kültepe’den Bir Borç Senedi, Bunun İptaline Ait İkinci ve Mahkemeye İntikal Ettğine İlişkin Üçüncü Bir Belge.” *Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu: Bildiriler*, 127-47. (24-26 Nisan 1996, Ankara). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Çeçen, S. 1992. “Koloni Devri Anadolu’sunda Tarihî ve Sosyal Olayların Asurlu Tüccarlar Tarafından Tarihleme Olarak Kullanışı.” *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 35/1: 49-59.
- Çeçen, S. 1995. “mütânü In Den Kültepe-Texten.” *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri* 1: 43-72.
- Çeçen, S. 1998. “Yerli Kralların Mabetleri Ziyareti ve Çıkan Neticeler.” *3. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*: 119-24.
- Donbaz, V. 1988. “The Business of Ašet an Anatolian Merchant.” *AfO* 35: 48-63.
- Gökçek, L. G. 2003. “Koloni Devri Anadolu’sunda Faaliyet Gösteren Asurlu Tüccarlar (Şû-Laban’ın oğlu İmdilum, Aššur-imitti’nin oğlu Uşur-ša-İstar ve Aššur-rē’i’nin oğlu Pilah-İstar).” Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.

- 9 Kt 88/k 91, 9’da da yeni olarak görülmektedir.
- 10 Çeçen 1998, 119 vd.
- 11 İçhisar 1981, 123.
- 12 Hecker, Kryszat ve Matouš 1998, 174-8.
- 13 Michel ve Garelli 1997, 154 vd.
- 14 TC 3 214a; (19-22) i-qá-ti Pi-it-ha-na ru-ba-im A-ni-ta GAL sí-mi-ilş-tim
- 15 Çeçen 1992, 49 vd.
- 16 Klengel 2001, 21.
- 17 Hrozny 1952, 93.
- 18 Gökçek 2003, 144 vd.
- 19 Salgın hastalıkla ilgili söz konusu belgeler, S. Çeçen (1995, 43 vd.) tarafından ele alınmıştır.
- 20 Donbaz 1988, 51 vd.

- Hecker, K., G. Kryszat ve L. Matouš. 1998. *Prager Kültepe Texte*. Prag: Karlova Univerzita.
- Hirsch, H. 1961. *Untersuchungen zur altassyrischen Religion*. AfO 13/14. Wien: Berger und Söhne.
- Hrozny, B. 1952. *Inscription Cunéiformes du Kultépé*. Prague: Stat. Pedag. Nakladatel.
- İçhisar, M. 1981. *Les Archives Cappadociennes du Marchant İmdilum*. Paris.
- Klengel, H. 2001. *Kral Hammurabi ve Babil Günlüğü*. İstanbul: Telos Yayıncılık.
- Lewy, J. 1939. “The Assyrian Calendar.” *Ar.Or.* 11: 35-46.
- Matouš, L. 1965. “Anatolische Feste nach Kappadokischen.” *AnatSt* 16: 175-81.
- Michel, C. ve P. Garelli. 1997. *Tablettes Paléo-Assyriennes de Kültepe I*. Paris: De Boccard.
- Veenhof, K. R. 2003. *The Old Assyrian List of Year Eponyms From Karum Kanish and its Chronological Implications*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.